

Zit er schot in kernontwapening? NVMP Symposium 17 mei 2014

Door: Hans van Iterson

NVMP-duovoorzitter Peter Buijs opent het symposium en heet een ieder van harte welkom. De kernwapenproblematiek is actueler dan ooit. Peter memoreert de Nuclear Security Summit in Den Haag over het voorkomen van misbruik van nucleair materiaal. Veel vredesbewegingen, alsook de NMVP stoorden zich eraan dat hier alleen nucleair terrorisme als bedreiging op tafel kwam en stuurden een open brief aan alle aanwezige staatshoofden waarin zij nucleaire ontwapening als enige weg zagen naar een veiliger wereld. Daarnaast is door de Marshall-eilanden, waar nog altijd mensen sterven ten gevolge van het jarenlange testen van boven- en ondergrondse kernproeven, een rechtszaak bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag aangespannen tegen de kernwapenstaten om serieuze stappen te zetten richting nucleaire ontwapening. De NRC besteedde hier een behartigenswaardig redactioneel commentaar aan.

Tom Sauer

Tom Sauer is professor internationale politiek, universiteit van Antwerpen. Hij stelt dat veel van onze medeburgers, zeker de jongere generaties, zich niets meer kunnen voorstellen bij kernwapens; zij weten niet wat kernwapens zijn. Anderen, meestal minder jong, beleven helemaal geen negativiteit bij kernwapens; integendeel, zij linken kernwapens met stabiliteit, en dus veiligheid, en vrede. Zij geloven dat nucleaire afschrikking een wondermiddel is, dat altijd werkt, zonder kernwapens te hoeven gebruiken. Zij vinden de roep van de vredesbeweging voor het afschaffen van kernwapens maar niets.

Met het conflict in Oekraïne voelen deze voorstanders van atoomwapens zich gesterkt om zich opnieuw te uiten. Jan Balliauw, correspondent in Moskou, schreef onlangs 'Misschien gaan we ooit nog eens gelukkig zijn dat er nog kernwapens in de wereld zijn die ons in deze diepe crisis hebben behoed voor de duisternis en verschrikkingen die de wereld heeft gekend in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog'.

Tom is er van overtuigd dat velen denken zoals zij. Zij verbinden kernwapens met de afwezigheid van oorlog, met stabiliteit, veiligheid en vrede. Zij geloven dat het risico op een conventionele oorlog groter wordt als we die massavernietigingswapens ontmantelen.

Wenselijkheid

Tom wil niet gezegd hebben dat kernwapens geen afschrikkend element kunnen zijn. Punt is dat de mogelijke voordelen van kernwapens niet opwegen tegen de vele nadelen. Het grootste zogenaamde

voordeel, afschrikking en dus stabiliteit en veiligheid, moet met een korreltje zout worden genomen.

Het is vooral de Europese integratie en de economische onderlinge afhankelijkheid die ervoor gezorgd hebben dat er geen Derde Wereldoorlog is gekomen.

Verder heeft nucleaire afschrikking in de praktijk reeds een paar keer faliekant gefaald. Zoals Egypte en Syrië die Israël aanvielen in 1973. Het gevolg is dat velen deze nucleaire afschrikkingpolitiek zuiver als bluff aanzien.

De nadelen van kernwapens zijn dat we met vuur spelen. Voorbeelden zijn de Cuba-crisis of Pakistan, dat een jaar na haar eerste atoomtesten Kashmir binnenviel. Er vielen in die oorlog met India 1000 doden. Wie zegt dat volgende keer dit niet verder escaleert tot het nucleaire niveau? Of de Cuba-crisis die naar nu blijkt veel ernstiger was dan we altijd gedacht hebben. President Kennedy wist niet dat er al daadwerkelijk Russische kernwapens op Cuba lagen. Chroetsjov had het bevel daarover officieel aan Castro overgedragen die het vervolgens weer had overgedragen aan de bevelhebber ter plaatse. Mocht dus Kennedy gekozen hebben voor een aanval op Cuba in plaats van een blokkade dan was de kans groot dat er atoomraketten op Florida zouden zijn afgevuurd. Daarnaast is er het risico van nucleaire ongelukken of terroristische organisaties die een kernwapen ontvreemden. Hoe langer de kernwapenstaten vasthouden aan kernwapens, hoe groter de kans dat het zal misgaan.

Voorwaarden voor een kernwapenvrije wereld

Aan vijf voorwaarden dient te worden voldaan voordat een wereld zonder atoomwapens werkelijkheid kan worden: 1) alle kernwapenstaten moeten akkoord zijn, dus universaliteit; als niet iedereen meedoet, dan gaat het niet door; 2) een verregaand verificatiesysteem, zoals bij de chemische wapens (en in tegenstelling met de biologische wapens); in een kernwapenvrije wereld is er ook qua controles geen verschil meer tussen staten, wat vandaag wel het geval is, met name controles in de niet-nucleaire staten en geen controles in de kernwapenstaten 3) een sanctiesysteem voor het geval een staat zich niet zou houden aan de afspraken; 4) een andere samenstelling van de VN-Veiligheidsraad: India zal haar kernwapens niet opgeven als ze geen permanent zitje krijgt in de Veiligheidsraad; die samenstelling moet sowieso aangepast worden, los van de kernwapenproblematiek; 5) het collectief veiligheidssysteem dat we nu kennen moet worden aangepast; d.w.z. de Bush-doctrine die stelt dat de VS gelijk welk land op gelijk welk moment kan aanvallen moet de prullenbak in; zo niet, zullen staten zoals Noord-Korea en mogelijk Iran nooit hun kernwapens opgeven.

Hoe zo'n kernwapenvrije wereld te realiseren?

Op mondiaal vlak is er een zeer positieve ontwikkeling gaande, met name de oproep van veel niet-kernwapenstaten en enkele nieuwe mondiale NGO's, zoals ICAN, om kernwapens simpelweg uit de wereld te bannen. Deze ontwikkeling levert een realistisch scenario op om kernwapens eens en voorgoed te elimineren. Hoe ziet die aanpak er concreet uit?

De aanpak bestaat uit vijf verschillende stappen, die stuk voor stuk haalbaar zijn. Een eerste stap is de publieke opinie in de wereld uitleggen wat kernwapens zijn. Dat kan het best door haar te wijzen op wat de gevolgen zullen zijn van het gebruik van kernwapens, de zogenaamde humanitaire gevolgen van het gebruik van kernwapens voor ieder van ons. Zo werden er reeds twee belangrijke conferenties gehouden, een eerste in Oslo in 2013, gevolgd door een opvolgingsconferentie in Mexico begin dit jaar; een derde staat gepland in Wenen in december van dit jaar. Deze conferenties werden bijgewoond door een 140-tal staten, en daarnaast werd telkens een NGO conferentie gehouden, waar een nieuwe dynamiek van uitgaat; de klassieke vredesbewegingen worden hier gemixt met mensenrechtenbewegingen.

Een tweede stap zal zijn te concluderen op basis van de resultaten van de vorige conferenties dat de enige realistische uitweg dat het gebruik van kernwapens voorkomt, er in zal bestaan om een verbod op kernwapens uit te vaardigen. Net zoals bij de landmijnen en clustermunities.

Hier ligt een taak voor de vredesbeweging. Overtuig uw regering om een actieve rol te spelen in deze evolutie, die niet tegen te houden zal zijn. De meest recente indicatie van deze trend is de klacht die de Marshall-eilanden zeer recentelijk hebben ingediend bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag, en dit tegen alle kernwapenstaten. De bedoeling moet zijn dat de anti-nucleaire norm een boost krijgt door dit verbod, en dat de kernwapenstaten geïsoleerd achterblijven.

Een derde stap zal erin bestaan twijfelende landen, zowel niet-kernwapenstaten als kernwapenstaten, te overtuigen om zich aan te sluiten bij het verbod op kernwapens. De druk van de wereldpublieke opinie zal stelselmatig toenemen, en de nucleaire achterblijvers zullen als paria's worden aangezien. Eens één kernwapenstaat door de knieën gaat, is een positief domino-effect niet ondenkbaar. Het meest voor de hand liggende land is Groot-Britannië, waar de Schotten radicaal anti-nucleair zijn, en nu reeds eisen dat als Schotland onafhankelijk wordt, de enige Britse atoombasis, die in het Schotse Faslane, verdwijnt. Merk op dat in het verleden reeds één kernwapenstaat haar eigen kernwapens heeft geëlimineerd, met name Zuid-Afrika, en daardoor veel krediet heeft gekregen in de internationale gemeenschap.

Eens dat de belangrijkste kernwapenstaten akkoord gaan met een verbod, komt het erop aan om multilaterale onderhandelingen voor een Nucleaire Wapenconventie op te starten. In die Conventie, net zoals bij de BWC en de CWC, moet gestipuleerd staan hoe en volgens welke timing een kernwapenvrije wereld zal worden gerealiseerd, inclusief welke verificatie en sanctioneringssystemen zal worden voorzien.

Het zal veel overredingskracht vergen van een ieder die met deze materie begaan is. Het zal politiek leiderschap vergen in staten die aan de kar willen trekken, en niet in het minst in kernwapenstaten. Het is aan de vredesbeweging de druk te verhogen zodat dit proces naar kernontwapening onomkeerbaar wordt.

Frederik Voûte

Fredrik Voûte is AIO aan de Erasmus universiteit waarbij hij zich bezighoudt met de rol van 'safeguards' (waarborgen) in het Nonproliferatieregime.

Hij begint zijn verhaal met de constatering dat niet vergeten moet worden dat er tal van vreedzame toepassingen van nucleaire technologie bestaan. Het genetisch verbeteren van gewassen, het steriel maken van de tsetse-vlieg en natuurlijk de röntgenfoto's en bestralingstechnieken.

Aanvankelijk was nucleaire technologie voorbehouden aan een handjevol landen maar al snel na de Tweede Wereldoorlog was deze kennis al zo wijd verspreid dat er internationale afspraken nodig waren. Zo wordt in 1957 de IAEA, het internationaal atoomagentschap, opgericht. Begin jaren '60 wordt een pad ingeslagen dat in 1970 eindigt met het Non-proliferatie Verdrag. Het NPV, ook wel de 'Grand Bargain' genoemd, is een *deal* tussen kernwapenlanden en niet-kernwapenlanden. Als ruil voor de belofte van niet-kernwapenstaten om geen kernwapens te maken krijgt men samenwerking en toegang tot de nucleaire technologie terug. Ook moet men *safeguards* accepteren (artikel III). In ruil daarvoor beloven kernwapenstaten te streven naar kernontwapening (artikel IV). *Safeguards* zijn bedoeld om te verifiëren en te controleren. Zo moet al het splijtbare materiaal dat tussen landen verhandeld en gebruikt wordt, bekend zijn.

Landen die het NPV ondertekenen, hebben het recht om kerntechnologie op een vreedzame manier te ontwikkelen en te gebruiken. De lidstaten verplichten zich om een sluitende boekhouding en technische informatie bij te houden over hun nucleaire installaties die vervolgens door het IAEA gecontroleerd kan worden.

In 1974 gaat het voor het eerst fout als India een 'vreedzame bom' laat ontploffen. Zij hadden vals gespeeld en met behulp van een vreedzame reactor uit Canada een atombom gemaakt. Hierna gaat het IAEA streven naar een betere controle op de handel in onderdelen van kernreactoren en opwerkingsfabrieken. In 1978 wordt daarom de *Nuclear Suppliers Group* opgericht, de nucleaire exporteurs, die afspreken dat ze hun handelsgegevens uitwisselen. Dat blijkt geen waterdicht systeem. Maar tot 1991 gaat alles nog goed. Totdat Irak Koeweit binnenvalt. UNSCOM-controleurs zoeken of Irak illegale nucleaire activiteiten uitoefent. Dan blijkt inderdaad dat Irak op nucleaire complexen tal van gebouwen en installaties heeft staan waar verrijkt uranium wordt gemaakt en waarvan het bestaan niet bekend is. Ook Noord-Korea is een voorbeeld van een land dat zich allerm minst aan de afspraken heeft gehouden en dat daardoor zelfs uit het NPV is gestapt.

Dit leidt in 1997 tot het Additional Protocol (AP).

-Doel: vinden van geheime nucleaire installaties en activiteiten

-*Safeguards* 'sterker' maken:

-Gedetailleerd 'nucleair overzicht' van een land maken, inclusief import en export

-IAEA krijgt mandaat alles te inspecteren, opgegeven door land of niet.

Later komen daar nog de eis van snelle en gedetailleerde informatie van nucleaire complexen, satellietfoto's en bodemonsters bij, alsook een makkelijker toegang voor inspecteurs.

Zo wordt in de loop der tijd steeds zorgvuldiger gecontroleerd of landen zich aan gemaakte afspraken houden en nucleaire technologie niet oneigenlijk gebruiken.

Krista van Velzen

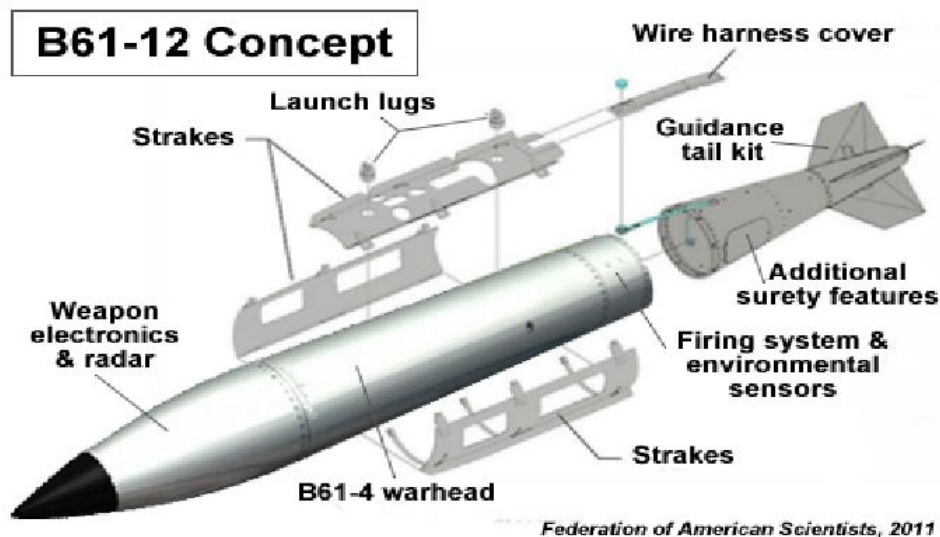
Campagne medewerker PAX en voormalig Kamerlid voor de SP.

Kijkt naar de voorbeelden van landmijnen en clustermunitie. Je legt nadruk op de humanitaire gevolgen ervan en dan blijkt dat het wel degelijk mogelijk is om deze wapens per verdrag te verbieden.

Nu de kernwapens nog. Begin jaren '80 liepen velen van ons in Amsterdam en Den Haag te demonstreren maar ondertussen zijn de kernwapens er nog steeds. Geef de boodschap door aan kinderen en kleinkinderen. Wie weet tegenwoordig nog dat er kernwapens zijn en wat hun gevolgen zijn? De bommen op Volkel en Kleine Brogel liggen er nog steeds en wat erger is, ze worden gemoderniseerd. De huidige B61

kernbom waarvan er 20 op Volkel liggen, zijn veranderd van een lompe vrije-valbom tot een modern geleid wapen waarvan de modernisering 28 miljoen per stuk kost waardoor de bom meer dan zijn gewicht in goud waard is.

Om deze informatie te krijgen kwam mijn netwerk binnen de Tweede Kamer goed van pas. Kamerleden waren ook veel eerder bereid met mij inhoudelijk rond de tafel te gaan zitten, nu ik de SP-pet niet meer op had.

Bij PAX werken wij samen met ICAN, een nieuwe netwerk waarin veel ervaren mensen zitting hebben en tegelijkertijd veel jongeren die zich wereldwijd inzetten voor een kernwapenvrije wereld. Om dat te bereiken doen we een stap terug, wat is die bom, wat doet die bom en hoe is je regering daar op voorbereid? Terug naar de humanitaire gevolgen van een kernbom en dat uitleggen aan de bevolking. Ook aandacht vragen voor de gevolgen van de kernproeven uit het verleden. Laten zien wat een kleinschalig nucleair conflict voor gevolgen heeft voor vluchtelingenstromen en de wereldvoedselproductie. Recentelijk bracht PAX een rapport uit over de gevolgen van een kernbom op Rotterdam. Weten mensen wel wat voor ellende dat allemaal teweegbrengt?

Nederland doet mee aan het NAVO-nucleaire beleid, dan moet je ook bereid zijn de consequenties onder ogen te zien als er een nucleair conflict uitbreekt. Die kans is klein maar de gevolgen zijn zeer groot. Je kunt heel veel geld steken om die gevolgen het hoofd te bieden of je kunt er naar streven te voorkomen dat dit ooit gebeurt. Maar laat je dit over aan de reguliere ontwapeningsonderhandelingen dan ben je nog decennia lang bezig. Het beste voorbeeld daarvan is de *Conference on Disarmament* waar men, na enkele decennia, niet eens in staat is een gezamenlijke agenda op te stellen.

Zolang er kernwapens in de wereld zijn zal de NAVO kernwapens hebben, zo stellen zij. Maar toch kan het zonder, Canada en Griekenland deden afstand van de Amerikaanse kernwapens. Helaas hanteert Nederland de *step by step* benadering, het doen van hele kleine stapjes.

Gelukkig zit er bij andere landen meer beweging in. Noorwegen heeft gehoor gegeven aan de oproep van NGO's als ICAN om de humanitaire gevolgen van kernwapens te belichten en te constateren dat preventie de enige remedie is. Zo is er een eerste wereldconferentie in Oslo geweest in maart 2013 die in februari van dit jaar een vervolg in Nayarit, Mexico, heeft gekregen en aan het eind van dit jaar een vervolg zal krijgen in een derde conferentie in Wenen.

Dat zijn hoopvolle ontwikkelingen waardoor een kernwapenvrije wereld dichterbij kan komen.

Forumdiscussie

Tijdens de discussie stelt Leon Wecke de vraag dat de Tweede Kamer toch heeft besloten dat de nieuwe JSF geen kernwapens mag voeren. Als reactie hierop heeft de regering meteen laten weten dat ze dit waarschijnlijk naast zich neer zal leggen. Moeten we nu tot 2017 wachten tot er een wet komt waarin staat dat de JSF echt niet mag worden uitgerust met nucleaire wapens? En hoe zit dat in België?

Krista: ik zie het meer als wisselgeld, vooral van de PvdA. Dus akkoord gaan met de JSF op voorwaarde dat er geen kernwapens onder komen. Wachten tot 2017 dat duurt te lang er moet nu gewerkt worden aan een wettelijk verbod.

Frederik: kan men zo'n wet ook niet naast zich neerleggen? Is er geen wet voor nationale veiligheid die wetten die dat bedreigen, mag negeren?

Krista: nee, dat is vrijwel onmogelijk.

Kees Kalkman: en het NAVO-verdrag? Daar staan toch ook regelingen op regeringsniveau in die een obstakel kunnen vormen?

Krista: maar de afspraken over kernwapens in Nederland zijn bilateraal, tussen de Verenigde Staten en Nederland. Als een van die twee daar onderuit wil, dan kan dat. Maar voordat we zover zijn moet er nog heel veel werk gebeuren.

Tom: de rol van de NAVO is cruciaal, je kunt de bommen inderdaad vanwege het bilaterale karakter gewoon terugsturen. De Grieken hebben dat immers ook al gedaan. Het argument dat wij hanteren om ze toch te behouden is de politieke solidariteit binnen de NAVO. We hebben ons daarmee in een hoek geplaatst. Wij hebben ons akkoord verklaard met consensus, dus als één lidstaat wil dat de kernwapens blijven, dan blijven ze liggen. Daardoor is het vrijwel onmogelijk om ze nog terug te sturen. Dat is de crux van de zaak, daar moet Nederland zich mee bezig houden. En dat zou dus de consensus doorbreken moeten zijn.

Wat betreft België, daar is nog niet het besluit genomen of er überhaupt gevechtsvliegtuigen komen.

Peter Buijs bedankt tot slot de sprekers die uit handen van auteur Leo va Bergen een exemplaar ontvangen van 'Zachte en eervol. Lijden en sterven in de Grote Oorlog, 1914-1918'.